

Роман
ІВАНЧУК

*Благослови,
душе моя, Господа...*

*Щоденникові записи, спогади
і роздуми*

Харків
«ФОЛІО»
2020

1

5 вересня 1991 року.

Живемо в добі, коли політики або нічого не знають і не можуть передбачити майбутнє, або зовсім безсилі коригувати хід історії, коли закони впливають із несправедливих засад, а якщо і справедливими народжуються, то не є чинні; коли церква, виборсавшись із приниження і негації, виконує не духовну, а політичну функцію, — тож на допомогу людям, які потрапили в безвихідь, а радше впали у зневіру, приходять, немов у середньовіччі, ворожбити, відьми й упирі, а теж змодернізовані види окультних сил — екстрасенси, контактери, інопланетяни. Можливо, вже десь бродить по нашій землі новітній Гришка Распутін...

Парадоксальним є те, що я пишу ці рядки через тиждень після того, як Верховна Рада УРСР проголосила Акт Незалежності України, і в день підняття над будинком українського парламенту синьо-жовтого прапора.

Сповнилась мрія багатьох поколінь українців — зруйнованих, знедолених, з'яничарених і уцілілих, сповнилась мрія мого життя!.. Так чому ж не перехлюпується через креш моєї душі радість, чому я не сміюся, не плачу з утіхи, чому нині, вихопившись із натовпу, який на майдані перед Верховною Радою кричав і «слава», і «ганьба», — геть подався з площі осамотнений і скулений, немов побитий пес, — я, депутат українського парламенту, член опозиційної Народної Ради, яка виборола для України незалежність, і в незрозумілому смутку сиджу ось цілу ніч у своєму готельному номері...

• ————— •

Я врешті збагнув, від чого мій смуток. Гай-гай! Народи Європи в такий безмір віддалилися від нас, немов ті два азовські брати, що полишили третього на степовому перепутті; третього залишили в його національному середньовіччі — з ворожбитами, відьмами й змодернізованими різновидами окультних сил, з нечинними законами, сплюндрованою більшовизмом землею, з розлінивленим і пропитим господарем тієї землі, з ордою непомноті в людських душах — обкраденого — і розбудженого. Виборсуйся тепер сам зі свого середньовіччя, куди тебе загнали жорстока історія і твої власні добродушність та довірливість, доганяй своїх лукавих братів, що покинули тебе на безводді й безхліб'ї!

Благословилося на світ: над Києвом із кокона ночі проколюється тихий і погожий осінній ранок. І цей величний початок першого дня на вільній Україні раптом додає мені отухи: ніхто хай не думає, що з якихось там об'єктивних причин ми відкотилися у своєму розвитку на цілі століття, — ми таки знаходимося, якщо брати до уваги історію українського народу, в національному середньовіччі і мусимо знайти в цій реальності найвищий оптимізм.

Бо, коли б лише припустили, що живемо такі, як є, у пізньовіччі, за яким неминуче приходить кінець національного життя, і ми опинилися на митниці з порожніми торбами, — втратили б потребу працювати і ніколи нічого не змогли б передати не знаним нам сьогодні прийдешнім земним чи то космічним цивілізаціям.

Не винні ми, що залишилися позаду, та винні будемо, якщо не окреслимо чітко місця свого знаходження. Тому я стверджую (не з мотивів пісного патріотизму, а з тверезого усвідомлення нашої реальності): українська нація, ще молода й сповнена енергії, вийде дужою із свого середньовіччя, бо так хоче світова гармонія, яка, не буваючи ніколи ущербленою, не зможе обійтися без державного досвіду п'ятдесятимільйонного українського народу.

Я беззастережно вірю у справжню незалежність України, і для цього не потрібно бозна-якої одержимості, бо творення самостійної Української держави вже ціле століття відбувається на моїх очах.

Не перебільшую. Моє свідоме життя, до якого я додаю життя моїх батьків, бо вони мене виховали і стали первнем моєї свідомої сутності, триває від початку нашого століття. Моє життя пройшло через спробу творення української державності в 1917—1921 роках, вигартувалось у трагедії сорокових років і посідає певне місце в нинішній боротьбі за незалежність України, в якій я фігурую як недосвідчений політик і досить досвідчений письменник.

Хочу розповісти про своє життя в контексті кількадесятилітньої історії мого народу. Благослови, душе моя, Господа за те, що прилучив мене до боротьби за волю України...

Чи то ж само прийшло в мою свідомість те болісне прагнення віддати свою посильну жертву на вівар нашєї незалежності?

Напевне, так. Неволя навіть тоді, коли в рідній хаті паує достаток і в сім'ї ніхто не має найменшої уяви про голод, коли ласкава мати вчить свого мізинчика доброго тону, змалку готуючи його до елітарного життя, коли батько, сільський учитель, помітивши в своєму синові пристрасть до книг, створює для нього сувору систему читання, а в хаті ж повно різноманітної літератури, коли сільські хлопчики-ровесники задрять твоїй ошатності й чистоті, — навіть тоді з повітря, з прочитаних книжок, з тривожних перешіптувань батька з матір'ю, бідкань селян, що приходили до вчителя за порадою, з тужливих пісень учительської служниці-сироти, з бравого вигляду пихатого жандарма в «рогатівці», з перемовлянь портретів Тараса Шевченка та Івана Франка (не сумнівайтесь, я добре чув, стоячи під дверима спальні, коли нікого не було в хаті, як гримотять їхні то урочисті, то гнівні голоси) — з усього цього спадала на мене сіра мряка приниз-

ливої задушливості, що відчужувала мене від чарівної природи і накочувалася звідусіль у моєму зеленому Трачі, мов повінь, і я боляче відчував, що краса світу не належить ані мені, ані батькові, ані трацьким селянам, а комусь чужому, може, тому жандармові в кашкеті з ремінцем попід шиєю, а певне, і не йому, а комусь іншому, вищому і сильнішому, якого я не бачив і не знав, а відчував його присутність повсюдно, — і була це неволя.

Я виростав у ній, але без неї у душі, я завжди у своєму свободолюбстві був вільний, бо вільний є той, хто не скорюється. Не ставлю собі цього в заслугу — почуття свободи властиве людині як дихання, а втім, були й сильніші за мене. Це ті одиниці, яких, зрештою, набереться в нас цілий легіон: вони без жодної перспективи (з точки зору не політики, а невольничої непроглядності у щоденному побуті), спонукані винятково свободолюбством, чинили одчайдушний викличний опір і свідомо йшли в тюрми та на муки — в Березу-Картузьку, в застінки НКВД, гестапо, КГБ; я ж вибрав для себе місток товщиною з волосинку, по якому самостійно рушив, балансуючи між синім небом угорі і чорним Стіксом внизу, і аж тепер, коли щезла загроза покари за непокірність, я збагнув, що треба було мати чуйний вестибулярний апарат порядності, щоб не схибити і не впасти в те багно, яке внизу чекало на мене і з якого вибратися було б уже неможливо.

А падали...

Трагічна доля спостигла знаного українського поета, колишнього мого друга Бориса Олійника, який, ступаючи по тому волосинному містку, сягав обома руками за марними принадами нагород, звань, посадових крісел — і схибив, спокушений облудним блиском тимчасової слави. Я переконаний, що наодинці із собою він нині передумує трагедію свого творчого життя. Бо ж не може бути такого, щоб приятель Івана Драча, Дмитра Павличка, Анатолія Шевченка,

зрештою — Григора Тютюнника! — так безнадійно захряс у ренегатстві. Ще ж не зірвані всі мости — можна покаятися перед народом!

Гай-гай, Борисе... У тяжкі часи брежнєвського безпросвіття ви удвох з Юрієм Мушкетиком мали мужність 1967 року надрукувати в журналі «Дніпро» мою «Спрагу», за що тяжко потерпіли і не каялися; ти сміливо виголошував палку промову на могилі Володимира Підпалого, за що тебе цькували кагебісти; а скільки вечорів і ночей ми провели з тобою у твоїй і моїй хатах, тихо розмовляючи про незалежність України і присягаючись віддати своє життя за неї... А нині ти прагнеш реанімувати злочинну комуністичну партію, яка знищила мільйони українських життів і душ, ложно мовлячи, що борешся за Україну. І не хочеш бачити, і очі заплющуєш на очевидне: Україна зможе стати вільною тільки тоді, коли назавше скине із себе пута більшовицької ідеології, яка брехнею і підступом безупинно, немов шашіль, руйнує в людині те, що робить її людиною, — особистість. А ознаками особистості є гордість, незалежність, господарність, національна свідомість. Чи ж не з цими природними людськими якостями майже вісім десятиліть так нещадно змагався червоним вогнем і брехливим словом більшовизм, залишаючи за собою моторошні цвинтарища у Биківні, під Вінницею, в Дем'яновому Лазу, в Дрогобичі, у кожному місті, містечку і селі, а найспустошливіші — в людських душах. Яка ж трагедія спостигла нашу націю, коли ми нині задумислюємося над тим — проголосує чи не проголосує український народ за Україну, коли відомий український поет на чужинецькому найвищому форумі заявляє свій протест проти суверенності власної держави!

Не дивуюся патологічним шовіністам типу народних депутатів Терехова, Багрова, Корнеєва: їм страшно залишатися на білому світі без «єдиної і неделімої», але яка спонука керує такими українцями, як депутат Олександр Коцюба,

• ————— •

який лише задля того, щоб втриматися у кріслі члена Президії Верховної Ради, ганьбить себе щоденним ренегатством і мужньо витримує глузи всього народу; як Борис Олійник, який і після розпуску комуністичної партії залишається вірний її злочинним ідеям і, не встидаючись ганьби, відверто про це заявляє; як режисер Харківського драматичного театру Ігор Борис, що то напередодні проголошення незалежності України заради партійно-комуністичних почес-тей назвав на останньому з'їзді КПУ синьо-жовтий прапор шматом, або доволі освічений народний депутат України Олександр Мороз, котрий ніяк не може зрозуміти, що комуністична Україна — це нонсенс, це виродження нації.

Як же вдалося мені пройти по волосинному містку і не впасти у Стікс? Перебираючи у пам'яті, немов зернята на вервечці, кожен прожитий день, я спинився на трьох моментах, вирішальних для мого формування.

Ще у третьому класі я прочитав у дитячому журналі «Світ дитини» оповідання про генерала УГА Мирона Тарнавського «Лицар без тіні і без плями». І донині вважаю генерала найталановитішим військовим діячем Української Галицької Армії, а тоді він став моїм кумиром, і я уявив себе в майбутньому таким самим воїном, як він. Ці дитячі мрії тривожили мене і пізніше: не раз, натягнувши шапку-невидимку на голову, я з револьвером проникав у Кремль і з насолодою вбивав Сталіна, дещо пізніше бачив себе полковником УПА... То вже потім довелось міняти «багнет» на перо. А тоді під враженням прочитаного оповідання я, тиняючись біля стіни, ловив свою тінь, що падала від гасової лампи, ніби хотів її спіймати й викинути геть, і шепотів: «Буду без тіні і без плями...» Батько, пам'ятаю, переглянувся з матір'ю і моргнув їй, щоб не заважала. Ці слова дитячої обіцянки були при мені все життя. Чи вдалося пройти незаплямованим? Здається, так. Але не янголом — янголи на землі не живуть.